

ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΒΑΡΘΟΛΟΜΙΟΥ

ΤΑΞΗ Β΄

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Β΄ ΤΕΤΡΑΜΗΝΟΥ

Ο θεσμός της προίκας στην ελληνική κοινωνία. Βασικοί σταθμοί εξέλιξης του θεσμού.

αρχαίοι – ελληνιστικοί χρόνοι

Γιάννης Βελέτζας
Ιωάννα Καποδίστρια
Τζίλντα Μπελίσκου
Γιάννα Παρίση

βυζαντινοί χρόνοι

Αθανασία Γρηγοροπούλου
Γιώργος Καλαμαράς
Γιώργος Λευκαδίτης
Σωτηρία Νίκα

τουρκοκρατία

Γιώργος Λήλος
Αλεξάνδρα Πουλή
Δώρα Μπαλάση
Σπυριδούλα Χατζηελευθερίου

νεότεροι χρόνοι

Κώστας Βλασσόπουλος
Έλενα Μήλεση
Χριστίνα Τσεκουρά
Περσεφόνη Χατζηελευθερίου

Υπεύθυνη καθηγήτρια: Αννίτα Λάκκα, φιλόλογος

Ευχαριστίες

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα:

- Το Διευθυντή του Λυκείου μας, κ. Αθανάσιο Δεληπάλλα, που συντόνισε με επιτυχία τις ερευνητικές εργασίες και μας πρόσφερε κάθε βοήθεια όπου κι όταν τη χρειαστήκαμε.
- Τον κ. Παναγιώτη Δρούζα, καθηγητή πληροφορικής στο σχολείο μας, για την τεχνική υποστήριξη που μας πρόσφερε.
- Την κ. Μαρία Μπουρλέσα για την υποδοχή και την ξενάγηση στο Λαογραφικό Μουσείο Βαρθολομιού.
- Την κ. Φανή Καραχάλιου, υπεύθυνη στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Πύργου, για τη βοήθειά της στη συλλογή του υλικού μας.

Περιεχόμενα

Πρόλογος – Εισαγωγή.....	σ.4
Ο θεσμός της προίκας στα αρχαία χρόνια.....	σ.5
Βυζαντινά χρόνια.....	σ.12
Η προίκα την περίοδο της τουρκοκρατίας.....	σ.19
Ο θεσμός της προίκας στα νεότερα χρόνια.....	σ.28
Τελικά συμπεράσματα.....	σ.36
Βιβλιογραφία.....	σ.37

Πρόλογος

Σκοπός

Βασικός σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταλήξουμε σε κάποια σαφή συμπεράσματα για την επίδραση που άσκησε ο θεσμός της προίκας στην πορεία εξέλιξης της ελληνικής κοινωνίας, τόσο στο κοινωνικό όσο και στο οικονομικοπολιτικό status, αλλά και το αντίστροφο, δηλαδή πόσο επηρεάστηκε και προσαρμόστηκε στις εκάστοτε συνθήκες κι ο ίδιος ο θεσμός. Για το λόγο αυτό εξετάσαμε το θεσμό αυτό διαχρονικά, δίνοντας έμφαση στις τέσσερις μεγάλες περιόδους (αρχαιότητα, βυζαντινοί χρόνοι, τουρκοκρατία και νεότεροι χρόνοι).

Μέθοδοι

Τόσο για τη συλλογή όσο και για την επεξεργασία των δεδομένων μας εργαστήκαμε ομαδικά. Πιο συγκεκριμένα, κάθε μια από τις τέσσερις ομάδες μας εργάστηκε πάνω σε μια συγκεκριμένη περίοδο που επέλεξε τυχαία, ενώ για τα συμπεράσματα εργαστήκαμε ως ολομέλεια. Εργαστήκαμε πάνω σε μια προεπιλεγμένη βιβλιογραφία και εμπλουτίσαμε το υλικό μας με στοιχεία που συλλέξαμε από το διαδίκτυο. Τέλος, επισκεφτήκαμε το Λαογραφικό Μουσείο της πόλης μας, γεγονός που μας βοήθησε να κατανοήσουμε καλύτερα τα όσα μελετήσαμε καθώς και να τα συνδέσουμε με την καθημερινότητά μας.

Εισαγωγή

Η ενασχόληση με την πορεία του θεσμού της προίκας υπήρξε γοητευτική και ταυτόχρονα δύσκολη υπόθεση. Η μελέτη της βιβλιογραφίας μάς απέδωσε λιγοστά στοιχεία, αρκετά ωστόσο για να διαμορφώσουμε μια άποψη, έστω και κάπως θολή για τους αρχαίους και βυζαντινούς χρόνους. Οι αναφορές στην προίκα ήταν λιγοστές, πάμπολλες όμως και αναλυτικές οι περιγραφές των γαμήλιων εθίμων. Γι' αυτό θεωρήσαμε σκόπιμο να εμπλουτίσουμε τα κείμενά μας με σχετικές απεικονίσεις αλλά και με την παράθεση προικοσυμφώνων από τις αντίστοιχες κάθε φορά περιόδους. Δυστυχώς, η στενότητα του χρόνου δε μας επέτρεψε να διερευνήσουμε το θέμα σε τοπικό επίπεδο και να μελετήσουμε προικοσύμφωνα του 20^{ου} και του 19^{ου} αιώνα που φυλάσσονται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Γαστούνης αλλά και από ιδιώτες και να δούμε πώς επέδρασε η προίκα στο οικείο μας περιβάλλον, γι' αυτό και περιοριστήκαμε στην εξαγωγή πιο γενικών συμπερασμάτων.

Ο θεσμός της προίκας στα αρχαία χρόνια

Εισαγωγικά

Ο θεσμός της προίκας είναι πανάρχαιος. Για αιώνες ολόκληρους, από τα χρόνια του Όμηρου, εκτός από τα φυσικά προσόντα της νύφης (ομορφιά, εξυπνάδα, κλπ) ένας από τους λόγους για ένα γάμο ήταν και η προίκα, η οποία είχε κατά καιρούς διαφορετική λειτουργία.

Στους προϊστορικούς και ιστορικούς χρόνους, στους λαούς γύρω από τη Μεσόγειο η προίκα προερχόταν από τον άνδρα, ο οποίος έδινε δύο παροχές. Μία στον πατέρα της γυναίκας, μια μορφή αποζημίωσης για τη δαπάνη της “διατροφής” της γυναίκας και μία ακόμη στην ίδια τη γυναίκα, ως εξασφάλιση για τον βίο της μετά την ενδεχόμενη λύση του γάμου της. Η λήψη προίκας παρεμπόδιζε τις γυναίκες να συμμετέχουν στην διαμονή της περιουσίας του πατέρα τους. Με την εγγύηση κανονιζόταν και η προίκα της νύφης η οποία δινόταν στους γάμους, που τελούνταν με συμφωνία. Στους γάμους με αρπαγή, δε δινόταν προίκα.

Αρραβώνας

Η διαδικασία συναγωνισμού για το χέρι της νύφης άρχιζε με την ανταλλαγή φιλοφρονητικών δώρων μεταξύ των μνηστήρων και του μέλλοντος πεθερού. Οι μνηστήρες κατόπιν έκαναν τις προσφορές τους, «έδνα» ήταν ο όρος που χρησιμοποιούνταν, στην υποψήφια νύφη, οι οποίες δίνονταν όταν ο γάμος είχε πια συμφωνηθεί οριστικά. Μερικές φορές, αν ο γαμπρός φαινόταν χρήσιμος στον μέλλοντα πεθερό, μπορούσε να κερδίσει τη νύφη χωρίς να παρουσιάσει κανένα δώρο. Ο Όμηρος χαρακτηρίζει αυτήν την κατάσταση, δηλαδή την έλλειψη νυφικής προίκας, «ανάεδνον».

Πριν την τελετή του γάμου λάμβαναν χώρα οι αρραβώνες στους οποίους δεν παραβρίσκονταν πάντα οι μέλλουσες σύζυγοι ή, αν ήταν παρούσες, δεν έπαιζαν κανένα ρόλο γιατί ο πατέρας τους αποφάσιζε για τις ίδιες. Παρόλα αυτά υπήρχαν περιπτώσεις, κατά τις οποίες ο γαμπρός πήγαινε στο σπίτι της νύφης για να την δει κρυφά, έμενε για κάποιες ώρες τη νύχτα και μετά έφευγε για να κοιμηθεί με τους άλλους νέους, διότι απαγορευόταν να μείνει με τη νύφη ως το πρωί. Αυτό συνέβαινε για να διατηρήσουν την αγάπη τους.

Προίκα

Η προίκα εξασφαλιζόταν με υποθήκη σε ακίνητα, έτσι ώστε να έχει το δικαίωμα η γυναίκα, σε περίπτωση διάλυσης του γάμου, να πάρει μαζί της την προίκα της χωρίς να έχει ο σύζυγος δικαίωμα να την χρησιμοποιήσει. Πιο συγκεκριμένα, ίσχυε πως σε περίπτωση που ο σύζυγος έδιωχνε τη γυναίκα του, όφειλε να της επιστρέψει την προίκα

της, διαφορετικά πλήρωνε τόκους. Με την επιστροφή της προίκας δεν επιστρέφονταν τα δώρα. Ακόμη, αν η σύζυγος έμενε χήρα και είχε παιδιά, τότε ή επέστρεφε στο πατρικό της σπίτι παίρνοντας και την προίκα της ή έμενε στο σπίτι του συζύγου με τα παιδιά της. Αν η γυναίκα έμενε χήρα χωρίς παιδιά, γυρνούσε στο πατρικό της παίρνοντας μαζί και την προίκα της. Αν όμως πέθαινε η σύζυγος και άφηνε παιδιά, την προίκα της την κληρονομούσαν αυτά. Τέλος, αν η σύζυγος πέθαινε χωρίς να έχει απογόνους, η προίκα της επιστρεφόταν στον πατέρα της.

Ο θεσμός της προίκας, ωστόσο, δεν επηρέαζε πάντα θετικά τη ζωή των γυναικών. Η προίκα μετέτρεπε τον γάμο σε μια συμφωνία, ένα συμβόλαιο ανάμεσα στις δύο οικογένειες για οικονομικούς λόγους. Η γυναίκα ήταν δούλα του άντρα και αποτελούσε μέσο για να αποκτήσει ο γαμπρός περιουσία. Ήταν απαξιωμένη καθώς υποτασσόταν στον άντρα της και δεν είχε δικαίωμα στην προίκα ούτε στην επιλογή. Βρισκόταν σε μειονεκτική θέση, στο τελευταίο σκαλί της κοινωνικής πυραμίδας. Σε περίπτωση που η γυναίκα δεν ευχαριστούσε τον άντρα της ή η προίκα της δεν ήταν ικανοποιητική, αυτό είχε σαν αποτέλεσμα βασανιστήρια, τραυματισμό, ακόμα και δολοφονία. Οι γυναίκες εκείνης της εποχής ήταν υποβαθμισμένες όχι μόνο λόγω της προίκας αλλά και λόγω της κυριαρχίας του αρσενικού φύλου.

Η προίκα σε διάφορες περιοχές

Ας κάνουμε τώρα ένα ταξίδι στο χώρο και στο χρόνο για να δούμε τι ακριβώς ίσχυε για την προίκα σε συγκεκριμένες περιοχές.

Στην Αθήνα, σε ελάχιστες περιπτώσεις μία κοπέλα μπορούσε να παντρευτεί χωρίς προίκα. Η συνεισφορά της Αθηναίας γυναίκας στην οικογενειακή περιουσία γινόταν είτε με οικιακά σκεύη, χρυσά κοσμήματα, αρώματα είτε με ακίνητη περιουσία, όπως κτήματα, που απλά παραχωρούνταν στον γαμπρό να τα εκμεταλλεύεται αλλά χωρίς αυτά να του ανήκουν.

Στη Βαβυλώνα οι γυναίκες επίσης «αγοράζονταν».

Στη Θράκη, οι γονείς παραχωρούσαν στις κόρες τους πλήρη ελευθερία επικοινωνίας με τους άνδρες.

Στην μινωική Κρήτη δεν υπήρχαν προίκες. Ο πατέρας μπορούσε να κάνει ένα δώρο στην κόρη του για το γάμο, μόνο όμως στα προκαθορισμένα όρια του μεριδίου της από την κληρονομιά.

Παράρτημα

προετοιμασία της νύφης

η νύφη οδηγείται στο γαμπρό

αγγείο που απεικονίζει την πορεία της νύφης στο γαμπρό

η τελετή του γάμου

η ετοιμασία της νύφης από τις φίλες της

η προετοιμασία της νύφης

η πορεία της νύφης

η προετοιμασία της νύφης

η πορεία της νύφης

η προετοιμασία της νύφης

Βυζαντινά Χρόνια

Η ΠΡΟΙΚΑ

Η προίκα για να δοθεί στο ζευγάρι προϋπόθετε την συμφωνία για τον γάμο. Σε αντίθεση, στους γάμους όπου το ζευγάρι κλέβονταν, δεν δινόταν προίκα. Στο Βυζαντινό Δίκαιο, άκυρος θεωρούνταν ο γάμος χωρίς προίκα υπέρ της γυναίκας. Αυτό είχε ως συνέπεια την απορία της γυναίκας σε περίπτωση θανάτου του άνδρα, αφού δεν είχε τίποτα να λάβει από την περιουσία του. Όταν είχε συσταθεί προίκα, η γυναίκα με τη λύση του γάμου αναλάμβανε την προίκα της.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΟ BYZANTIO

Η γέννηση ενός κοριτσιού σε μια φτωχή οικογένεια, πάντα συνοδευόταν από λύπη, απόγνωση και απογοήτευση. Οι γονείς του όντας φτωχοί αντιμετώπιζαν δυσκολία, εφόσον η προίκα θα ήταν πολυέξοδη. Στην περίπτωση που οι γονείς δεν είχαν τη δυνατότητα να παρέχουν προίκα στην κόρη τους, τότε αυτή κλεινόταν στο μοναστήρι. Ο σκοπός της προίκας ήταν η φροντίδα των παιδιών. Εάν η μητέρα πέθαινε, η προίκα τότε ανήκε στα παιδιά της και όχι στον άνδρα της. Απ' την άλλη, αν τύχαινε να πέθαινε ο άντρας πρώτος, τότε διαχειριστής της προίκας χριζόταν η μητέρα αλλά και αρχηγός της οικογένειας, με την προϋπόθεση ότι δε θα ξαναπαντρευόταν. Μπορεί ο άντρας να είχε το δικαίωμα στη διαχείριση της προίκας αλλά δεν μπορούσε να την πουλήσει ή να την ξοδέψει εντελώς. Τέλος, η γυναίκα είχε τη δυνατότητα της προσφυγής στο δικαστήριο άμα πίστευε πως ο σύζυγός της δεν έκανε σωστή διαχείριση της προίκας της.

Η προίκα ονομαζόταν «γαμβρίκι» και περιελάμβανε χρήματα, σπίτια, οικιακά σκεύη κ.ά. Εάν για να γίνει ο γάμος βοηθούσε και μια προξενήτρα έπαιρνε και αυτή ποσοστό από την προίκα. Η προίκα της γυναίκας ασφαλιζόταν με πολύ επιμέλεια για την ίδια. Νόμιμες διαθήκες που είχαν κυρωθεί ήταν συνηθισμένες στο βυζαντινό κόσμο και σεβαστές. Σύμφωνα με τη ρωμαϊκή νομοθεσία κι αργότερα τη βυζαντινή, ο σύζυγος ήταν υποχρεωμένος να κληροδοτήσει την προίκα της γυναίκας του στα παιδιά του, αλλά όφειλε πρώτα να εξασφαλίσει σε αυτήν αρκετή κληρονομιά για να συντηρηθεί, χρήματα, έπιπλα, δούλους, επίσης το τυχόν δικαίωμα που είχε δια δωρεάν ψωμί από τους κρατικούς φούρνους. Φυσικά όλα αυτά ίσχυαν μόνο όταν ο σύζυγος πέθαινε πρώτος. Όταν η σύζυγος χήρευε, γινόταν ο νόμιμος προστάτης των παιδιών της και ο διαχειριστής της περιουσίας του μακαρίτη. Μόνο όταν η σύζυγος δεν ξαναπαντρευόταν ίσχυαν τα παραπάνω. Επιπλέον, αν κατά τη διάρκεια του γάμου προσφερόταν στον σύζυγο επισκοπική έδρα και τη δεχόταν, η σύζυγος πήγαινε σε μοναστήρι.

Το έθιμο της προίκας στηριζόταν στο αίσθημα ευθύνης των γονιών να συνδράμουν οικονομικά και κοινωνικά τα παιδιά τους που δημιουργησαν νέα οικογένεια. Στα βυζαντινά χρόνια η προίκα ήταν πολύ σημαντική και η άπροικη γυναίκα δυσκολευόταν να

βρει γαμπρό και τη θεωρούσαν κοινωνικά κατώτερη . Ο άνδρας ήταν το μοναδικό άτομο στην οικογένεια που εργαζόταν έχοντας την υποχρέωση να συντηρήσει την οικογένειά του .Η προίκα βοηθούσε στην οικονομία της οικογένειας. Η προίκα αποτελούσε γραπτό νόμο και συντάσσονταν έγγραφο, κιόλας από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια μέχρι και τα χρόνια της τουρκοκρατίας, το οποίο λεγόταν «προικοσύμφωνο». Αυτό περιλάμβανε από ρούχα και έπιπλα μέχρι χωράφια, ζώα κλπ. τα οποία περιγράφονταν λεπτομερώς (π.χ. έκταση, θέση χωραφιού, γείτονες κλπ.) Για τη διαδικασία σύνταξης του απαιτούνταν παρουσία μαρτύρων οι οποίοι υπέγραφαν το έγγραφο. Γινόταν πάντα πριν το γάμο και η προίκα παραδινόταν στον γαμπρό πριν τον γάμο. Τη διαχείριση της προίκας είχε πάντα ο σύζυγος ο οποίος έπρεπε να εξασφαλίσει να την κρατήσει ακέραια και να την διαχειρίζεται με καλό και αξιόλογο τρόπο . Αν χώριζε το ζευγάρι ή πέθαινε ο άνδρας η προίκα κατέληγε ξανά στα χέρια της γυναίκας. Στην περίπτωση θανάτου της γυναίκας ένα μερίδιο κληρονομούσε ο άνδρας και το μεγαλύτερο τα παιδιά. Αν δεν υπήρχαν παιδιά τότε η προίκα μεταβιβαζόταν στον προικοδότη.

Ακολουθούν δείγματα μερικών προικοσυμφώνων :

(1) «Στο όνομα του Ιησού Χριστού...εγώ ο κυρ Αλέξιος ο Κούζης,μπροστά στον θεό και στον κυρ Ευγένιο, στον κυρ Ευστράτιο και στον κυρ Ορέστη τους καλούς γείτονες, δίνω για προίκα στον κυρ Μιχάλη Δούκα που πρόκειται να γίνει παιδί μου, 40 χρυσά κωνσταντινάτα μετρητά, το σπίτι στα Ψαμμάθια, κιλίμια 4 και χράμια 6, που ύφανε η νύφη και η κόρη μου Χρυσάντζα, ρούχα για το σπίτι, κοσμήματα, έπιπλα και όλα τα τζουμπλέκια (σκεύη) και την ευχή μου να ζήσουνε, να κάμουνε παιδιά ,να ευτυχήσουνε».

5

In Christi: Al^{mo} Ann^o. 1747. Februo. 6.

In casa di Nicolo Ghioni dove dichiarano che essendo
venuti esso Nicolo con Rebeta sua moglie in parti mar-
rimoniali con Marco Foscolo di nome qui presente
et presente il qual Nicolo et Rebeta avendo una
figliuola nominata Morina l'anno et consentono
per sposa legitima a Marco Foscolo sopra nominato
con la loro benedizione et del sig. Pietro et Tella Be-
nizina Vergine Maria; oltre la loro benedizione fanno
et promettono per loro et No^{re} dote una chiesa
granda sua cadauna come si avroua con diverse oratori
Conf: Giomina in grama et la strada; una chiesa
sua oratoria con una buona ora et gastro come si
avroua Conf: Menoli in uastivara et uno Colono;
Item una chiesa sua gloriosa come si avroua Conf:
Marida in uastivara et sig. schiaronduca; Item
promettono la metà della chiesa sua apertoghe eccua-
to la scala et il gioiro Conf: Morica granthona
et papa Giorgi scordhana; Item promettono una morata
fondata entro il stabile di stiazi a san Pietro;
due faze di botoni; ungue aneli un paio di orecchi-
ni di oro; un altro paio di orecchini quali in doro;
un fermaglio suoliso un altro fermaglio paio; benista
quattro; due zimboni; due magraoni di cada; Epibodie
unqua et una zebafa; tre zrauerse; cervi ghastoni
per materli in un arzo benisi; un paio di cornues
solonichus; una Colona d'armine noua un paio di
maxilonia tre pari di lenioli; un suaiolo di colle

προικοσύμφωνο από τα βυζαντινά χρόνια (4)

Βυζαντινές απεικονίσεις γάμων

Η προίκα την περίοδο της τουρκοκρατίας

Στην ελληνική οικογένεια η σειρά ηλικίας των παιδιών καθόριζε και την σειρά που θα παντρευόντουσαν κι αυτό ίσχυε και στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Πάντα προηγούνταν οι κόρες και αργότερα τα αγόρια. Ήταν ντροπή για την οικογένεια καθώς και για τον ίδιο τον αδερφό να παντρευτεί πριν αποκαταστήσει την αδερφή του. Δεν ήταν λίγοι αυτοί που έμεναν ανύπαντροι αφού δεν είχαν καταφέρει να αποκαταστήσουν την αδερφή τους. Μέχρι το 1920 ο πατέρας είχε την ευθύνη για τον γάμο των παιδιών του εκείνος θα ενέκρινε τον γάμο και μόνο με την «ευχή» του θα προχωρούσε το ζευγάρι στο γάμο. Το αίσθημα ευθύνης των γονιών να δημιουργήσουν ένα σωστό «σπιτικό», να αποκαταστήσουν τα παιδιά τους κοινωνικά και οικονομικά, διατήρησε αυτό το έθιμο, να δίνουν δηλαδή ένα μέρος της περιουσίας τους με τη μορφή της προίκας. Ο θεσμός της προίκας των κοριτσιών βρίσκει τις ρίζες του στα ομηρικά χρόνια και φτάνει πιο σπάνια έως και τις μέρες μας. Για πολλούς αιώνες σημασία δεν είχαν τα έμφυτα προτερήματα της φύσης αλλά κάτι επίκτητο, αυτό που ονομάστηκε «προίκα».

Η κόρη που δεν είχε έστω και την ελάχιστη προίκα ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να βρει κάποιο άξιο γαμπρό να την παντρευτεί. Την εποχή εκείνη, η εργασία για την γυναίκα ήταν απαγορευμένη, ο άνδρας ήταν ο μοναδικός που έπρεπε να φροντίζει και να εξυπηρετεί τις ανάγκες της οικογένειάς του. Αυτό βέβαια καθοριζόταν σημαντικά και από την κοινωνική τους θέση. Η γυναίκα με την προίκα συνεισέφερε στον οικογενειακό προϋπολογισμό και ξεκούραζε τον σύζυγό της από τα βάρη της οικογένειας.

Από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια ήδη συντάσσονταν προικώα έγγραφα. Ο θεσμός της προίκας αποτελούσε έναν άγραφο νόμο του εθιμικού δικαίου ο οποίος ήταν ριζωμένος στις καρδιές των ανθρώπων. Λόγω της φτώχειας που επικρατούσε τότε οι δουλειές ήταν αρκετά περιορισμένες. Σε όλη τη βυζαντινή περίοδο υπήρχε αυτή η συνήθεια και διήρκεσε μέχρι την Τουρκοκρατία. Τα έγγραφα αυτά τα ονόμασαν «προικοσύμφωνα», «προικόχαρτα» ή «αρραβωνόχαρτα». Στην Κύπρο το προικοσύμφωνο ονομαζόταν «χαρτώματα» και συντασσόταν την ίδια μέρα που τελούνταν ο αρραβώνας. Τα προικοσύμφωνα συντάσσονταν από κληρικούς, ιερείς ή μοναχούς, που εφάρμοζαν το οικογενειακό δίκαιο στους υπόδουλους Έλληνες. Τα προικοσύμφωνα συντάσσονταν πάντα με την παρουσία μαρτύρων οι οποίοι είχαν την υποχρέωση να υπογράψουν. Η σύνταξη αυτή γινόταν πριν το γάμο και ο γαμπρός παραλάμβανε την προίκα πριν τη στέψη. Περιλάμβανε είδη ρουχισμού, έπιπλα, οικιακά σκεύη, κοσμήματα, ζώα, νομίσματα, χωρίς βέβαια να λείπουν τα ακίνητα (σπίτια, αμπέλια, χωράφια).

Ο σύζυγος ήταν υποχρεωμένος να φροντίσει για την σωστή διαχείριση της προίκας της συζύγου του και να εξασφαλίσει την ακεραιότητά της. Δεν είχε το δικαίωμα να παραχωρήσει ή να εκποιήσει κανένα μέρος της ακίνητης περιουσίας. Η κυριότητα των ακινήτων ανήκε στη γυναίκα κι ο σύζυγος είχε μόνο την επικαρπία. Αν πέθαινε πρώτη η σύζυγος τότε τα παιδιά τους κληρονομούσαν το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας και το υπόλοιπο ο σύζυγος. Αν δεν υπήρχαν παιδιά στην οικογένεια τότε η προίκα έπρεπε να επιστρέψει στον προικοδότη, αν ήταν εν ζωή, ή αλλιώς στους νόμιμους κληρονόμους τους.

Ο θεσμός της προίκας ήταν βαθιά ριζωμένος στις καρδιές των ανθρώπων. Λόγω της πενίας που επικρατούσε, καθότι οι δουλειές ήταν περιορισμένες και οι αποδοχές δεν ήταν ικανοποιητικές στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, οι γονείς μοχλούσαν για τη συγκέντρωση της προίκας της κόρης τους. Αν σ' αυτά προστεθεί ο φόρος υποτέλειας στο Σουλτάνο, οι κακές καιρικές συνθήκες που κατέστρεφαν τις σοδειές, οι συνεχείς πόλεμοι, η πολυτεκνία, καταλαβαίνουμε πόσο δύσκολο ήταν να συγκεντρωθεί και ν' αποδοθεί η προίκα. Για το σκοπό αυτό θυσίαζαν ακόμα και την προσωπικότητα της κοπέλας, παραμελώντας ακόμη και την υγεία της, προκειμένου αυτή να καταφέρει να παντρευτεί. Η γυναίκα με το γάμο σταματούσε να ζει με τους γονείς της, δηλαδή δεν αποτελούσε γι' αυτούς οικονομικό βάρος. Συνεπώς η απουσία της περιόριζε τα έξοδα της συγκεκριμένης οικογένειας και έτσι είχαν ένα σημαντικό κίνητρο για να αυξήσουν την προίκα, άρα να παντρευτεί η κοπέλα νωρίς.

Τα χρόνια της οθωμανοκρατίας, η προίκα είχε χαρακτήρα λειτουργικό, δηλαδή εστιαζόταν στην παροχή δώρων και ειδών με λειτουργική αξία για το νέο σπιτικό. Σπάνια μεταβιβάζονταν χρήματα. Νύφες με ταπεινή καταγωγή μπορούσαν με τη μόρφωσή τους να αντισταθμίσουν αυτό τους το έλλειμμα. Εξάλλου, με την επίδειξη της προίκας η γυναίκα έδειχνε και τις ικανότητές της ως νοικοκυρά, καθώς η ίδια έπλεκε ή ύφαινε τα προικιά της. Όσο μεγαλύτερη ήταν η προίκα τόσο πιο περιζήτητη γινόταν η νύφη. Σε μικρές και κλειστές κοινωνίες η καλοπροικισμένη νύφη κέρδιζε το θαυμασμό όλων.

Προικοσύμφωνα

Προικοσύμφωνα χρονολογούνται ήδη από το 1500. Πολλά απ' αυτά περιέχουν στοιχεία που σήμερα μας προξενούν εντύπωση ή ακόμη και γέλιο. Ένα απ' αυτά χρονολογείται στις 13-2-1898 και το ανακάλυψε ο μελετητής Γιώργος Χιονίδης. Το προικοσύμφωνο αυτό λοιπόν έδινε προίκα συνολικής αξίας 50.000 γροσιών, μεταξύ της οποίας ένα σπίτι και ένα χωράφι, με την προϋπόθεση όμως ο γαμπρός και η νύφη να μείνουν για πάντα με τους γονείς της κοπέλας! . Σε ένα άλλο από το Τρίκερι στις 18.4.1732 η μάνα μαζί με το χέρι της κόρης της έδωσε στην οικογένεια του γαμπρού δύο αρσενικά γουρούνια, ένα ντουλάπι από ξύλο κυπαρισσιού και μία γαβάθα του παππού της νύφης! Στη Θράκη, το έτος 1822, ένα παρόμοιο έγγραφο κάνει λόγο για την προίκα της νύφης, με το όνομα Αναστασία. Η προίκα της νύφης...πλούσια! Είκοσι πουκάμισα, είκοσι τζεβρέδες, δέκα μαξιλάρια, δύο στρώματα, δύο παπλώματα, σεντόνια, χαλιά, κιλίμια, ένα σεντούκι και πολλά άλλα αντικείμενα που μπορούσαν την εποχή εκείνη να συνθέσουν ένα πλήρες σπιτικό...

Σας το παραθέτουμε πρωτότυπο :

«Δια του παρόντος εμμαρτίρου υποφαίνομαι, ότι κατά τους θείους και ιερούς δεσμούς της Εκκλησίας εις νόμιμον γάμον αρραβώνιασα την θυγατέρα μου Αναστασούδα, με τον Κυρ. Νικολάκη Σταύρου, επί συμφωνία να δώσω πρήκα στην προηρημένην θυγατέρα μου τα ακόλουθα είκοσι υποκάμισα, είκοσι τζεβρέδες κατά την συνήθειαν. δεκαπέντε συντρόφια,

οκτώ μαξιλάρια καδιφεδένια, δύο μακάτια κουξιά, δύο μαξιλαρούδια, δύο μεντέρες με το μαλί των, δύο στρώματα δίμητα, δύο συντόνια, δύο προσκεφαλάδες, δύο παπλόματα, δύο μεντεροῦδες δίμηταις και ένα χαλί. Ένα κελίμι, ένα τακίμι λουτρίσιου, τρεις τετζερέδες, δέκα σαχάνια, ένα σινι και ένα σεντούκι καρίτικου, ένα σκαμνί, ένα φαράσι σιδερένιον και ένα σιακτάνι ασημένιο με τον φιτίλα του, οκτώ μπουρλειές μαργαριτάρι, ένα εγκόρφι, ένα τζεβαχιρένιο ζωνάρι με μαργαριταρένια βήτα, μνιά συρά σκουραλίκια ζουμουτένια, δύο δακτυλίδια μαλαματένια, ένα χρυσό οτζακι-περδεσί δύο μπόους χρυσούς, πέντε κατια φωρεσιαίς. Η μνιά τζιντζεκλιά φούστα ζινκιαπόγouna. μνιά σταμπόλσιαλησι φούστα με μνιά μόδα τουναδόγouna, μνιά γκεντζένια φούστα με μια ασπρόγouna, μνιά τουλπα νένια κενδιτή φούστα με μια καρσακόγouna και μνιά άτλαδίσια φοῦστα μέ ένα γounaκι τούρκα, και ένα γούνouμα τούρκα δια το νυφατο το τουτζάκη, πέντε φέσια, πέντε τσεμπέργια, δεκαπέντε βρακουζόνες, δεκαπέντε πετσέτες, ένα ομούς χαβλισί, ένα κεφαλόδεμα, και ένα φέρετζε τσουχένιον. Αυτά δίδω στην προειρημένην θυγατέρα μου τα όποια θέλουν είναι άνεκλυπή έως το παραμικρόν. δίδω και τω προηρημένω γαμπρω μου, μισό σπίτι ένα δακτυλίδι διαμαντένιο, ένα καλαμάρια ασιμένιο και ένα ωρολόγι μπούλες μαργαριταρένιο, τα οποία ως προείρηται θέλουν είνε άνεκλυπή έως το παραμικρόν, περιπλέον και τους δύο δίδω την πατρικήν ευχήν μου, ο θεός να τους δώση ειρήνην και ομόνοιαν. Είθε!

Αδριανού τη 24 Φεβρουαρίου 1822

Οί μάρτυρες Ό υποφαίνομαι

Δ. Ταπητσλής μάρτυς Νικόλαος Μαλούσης

Χριστόδουλος Δούλας μάρτυς ό εφημέριος 'Αγίου Νικολάου

ιερομόναχος Γαβριήλ»

Άλλα προικοσύμφωνα

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ (του 1771)

«Εν ονόματι του πατρός και του γιού και του αγίου πνεύματος. Παναγία Θεοτόκε βοήθησον το παρόν συνοικέσιον. Εγώ η Αγγέλω η Αναστάσαινα νύφη του Δημήτρη Πάντου παντρεύω την πανφιλάτη μου θυγατέρα Δέσπω και της δίνω νόμιμον άνδραν Βασίλη γιόν του Γιώαννου εις πρώτον συνοικέσιον και επιτάσσω αυτής προικίον: μαγνάδια 2, μέρτζες ζευγάρι 1,σαγιάκι 1,δίμιτα 2,ποκάμισα 3, ποδιές 2, και στρώμα 1. Και από τον πατέρα της έχει: χάλκωμα οκάδες 7, δικέλια 2,πλαστήρια 2, δρεπάνι 1. Και το σπίτι με την περιοχή και τον κήπο, το χωράφι στο λιβαδάκι, τα χωράφια στη Γοργολό, στο Βαραβά, στη Δέρβηστο, στο Λιψέτσι, το αμπέλι στην Ατσούγγλα, το άλλο στα Γιρόντρια, άλλο στο Προσήλιο, άλλο στο Στύλο. Στις Καρυές, στη Σουρβιά, από πάνω τον κήπο στο πηγάδι στο Μπάλιζο. Βελέτζες 2 και ζωνάρια 2. Αυτά της δίνω και την ευχή μου. Και ο πλουσιόδωρος θεός να δώσει πάντα».

του 1809

«Εις το όνομα του Πατρός του Υιού και του Αγίου Πνεύματος και του ένδοξου Μεγαλομάρτυρος Προκοπίου Αμίν. Παντρεύω εγώ ο Μιχάλης του ποτέ Αλέξη την πανφιλάτη μου θυγατέρα Σταμάτω εις νόμιμον άνδραν Ιωάννην του ποτέ Γιώργη εις δεύτερον γάμον. Και πρώτον της δίνω την ευχή μου και επιτάσσω αυτής προικίον. Φέσια 3, ποκάμισα 8, δίμιτα 4,φλοκωτά 2, σαγιάκια 2, ποδιές 3,ζωνάρια 3, (γαλάζιο μακρύ 1, κοντό 1, σαγιακένιο 1), ασήμι δράμια 100 χιλιάδες, άσπρα 7, χάλκωμα οκάδες 3, γίδια 3,

το χωράφι στη Βούλτσα όλο, τον κήπον στο Αβραγόνιο... Αυτά της δίνω και την ευχή μου. Ο δε πανάγαθος θεός να δώσει καλήν προκοπήν , τεκνοποιοία και έτη πολλά...»

Από τα αρχεία της Νομαρχίας Κυκλάδων το ακόλουθον προικοσύμφωνον.

Εν έτει 1671 μηνί Ιανουαρίω ημέρα δεκάτη εν Σύρω.
Εν ονόματι της Αγίας Τριάδος και της Κοκκίνης προστάτιδος της νήσου Σύρου.
Προικοσύμφωνον της πρώτης μας κόρης και θυγατρός του Κωστάκη της Σμαράγδας και της μακαρίτισσας της γυναικός μου Πιπινίτσας, ήτις θα πάρη νόμιμον σύζυγον τον Ντεμογιαννάκη του Κωνσταντάκη της Πιπινίτσας Πηνελόπης Βαρβαρίτσας.
Και εγώ και η μακαρίτισσα η γυναίκα μου Πιπινίτσα δίδομεν την συγκατάθεσίν μας εις το να πάρη η κόρη μας Κατή, νόμιμον σύζυγον και να τον έχη να τον νέμεται μέρα νύκτα, τον Ντεμογιαννάκη Μανωλάκην του Κωνσταντάκη και της Πιπινίτσας Πηνελόπης Βαρβαρίτσας.

- Εν πρώτοις δίδομεν από τα φύλλα της καρδιάς μας την ευχήν να τρισευτουχήσουν και να πολυχρονίσουν.
- Δεύτερον δε τέσσερα εικονίσματα το πρώτον εις ξύλον δυνατόν και χονδρόν δύο δάκτυλα και τα άλλας εις αχιβάδα.
- Τρία υποκάμισα τα δύο μικρά και το ένα μεγάλο, δύο μικρά αποκατινά (εσώβρακα) παστρικά, ατρύπητα και ολόγερα.
- Δύο μισοφόρια ολόγερα και μπουγαδιασμένα.
- Ενάμισυ ζευγάρι κάλτσες έως ότου να γίνη ο γάμος έχη καιρόν να πλέξη και την άλλη για να γίνουν δύο ζευγάρια.
- Ενα φουστάνι από τσίτι ριγωτό, άλλο ένα από σακονέτα της μακαρίτισσας της γιαγιάς μου.
- Ενα μανδύλι του λαγιού και δύο μανδοσαλάμια.
- Μια φασκιά για τα καλορίζικα.
- Δύο ζεύγη παπούτσια το ένα μπαλωμένο.
- Σαράντα πήχες βρακοζώνα και μετά τον θάνατο του παππού μας άλλη τόση.

- Του γαμβρού μια σκούφια να την φορή βραδιά παρά βραδιά δια να μη του τρυπήση γρήγορα.
- Δύο τσουκάλια κάστρινα της μακαρίτισσας της γιαγιάς μου.
- Δύο φλιτζάνια του καφέ χωματίνα.
- Το αμελέτητο με δύο χέρια νεροπαστρικό και άπιαστο.
- Τρεις βελόνες της κάλτσας.
- Ένα ζάρφι χωματένιο.
- Ένα στρώμα μπαλωμένο της μακαρίτισσας της γιαγιάς μου από φύλλα καλαμόφυλλα.
- Ένα λύχνο χωματένιο και άλλον έναν από ντενεκέ.
- Ένα κλειδί.
- Μια ψυράγγα (χωράφι) ίσα με μιά παλέστρα του γαιδάρου.
- Τρία ρεάλια, πέντε παράδες και επτά άσπρα.
- Κοντά με όλα αυτά που τους κάμαμεν τους νοικοκυραίους της Σύρου την μίαν κάμαραν του σπιτικού που καθούμαστε και άμα πεθάνω εγώ και ο παππούς της Κατής όλο το σπίτι.
- Ακόμη δε και αυτά, 2 κόττες, ένα πετεινό, είκοσι αυγά, ένα κόσκινο, μία μπιρμπιτσέλια σπητίσια μακαρόνια, και αν προφθάσουμεν θα κάνουμε άλλα τόσα.
- Δέκα οκάδες ελιές και πέντε οκάδες χαμάδα, 2 βάζα κάπαρι, δύο ντουζίνες χήνους, σαράντα κοπόνια κρομμύδια, όλα αυτά να τα κάμουν θάλασσα, να τρών και να πίνουν όλο το οκταήμερο γαμβρός και νύμφη και όλο το συμπεθεριό και οι πιό κοντά γειτόνοι. Εις τον γαμβρόν, την Κατή με τα ούλα της.

*Κωνσταντάκης της Σμαράγδας
Εν Σύρω τη 10 Ιανουαρίου 1671*

Δείγματα προίκας

Τραγούδια

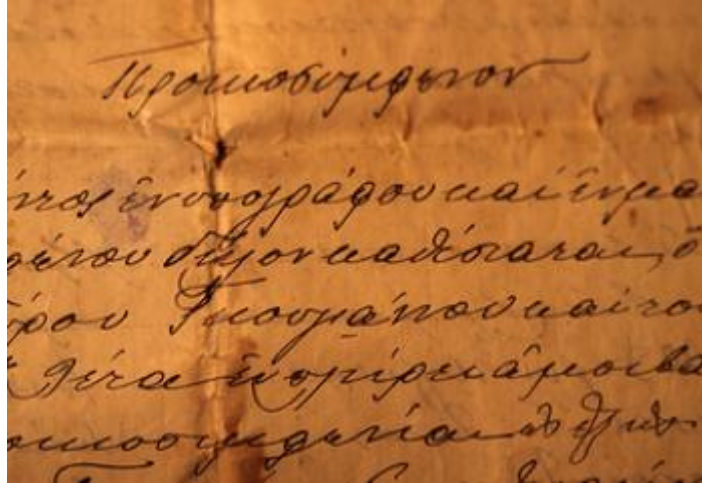
Η μάνα μ' έβαλε βουλή φέτος να με παντρέψει
όλο τον κόσμο κάλεσε και όλη την οικουμένη
Την πρώτη του αγαπητικιά κείνη δεν την κάλεσαν...
Σύρε μάνα και κάλεσ' την κουμπάρα για να γίνει
Παίρνει τα στέφανα χρυσά και τα κεριά ασημένια
το δαχτυλίδι του γαμπρού χρυσό μαλαματένιο.
Ας παν να δουν τα μάτια μου πως τα περνάει η αγάπη μου.
Μην ήυρε άλλον και αγάπησε και μένα με παράτησε.
Ποιος τότε δεντρολάκι μου δεν σ'αγαπώ πουλάκι μου.
Μην τότε ο ήλιος να μην βγει τα' αστρί μην ξημερώσει

Τραγούδι σε αρραβωνιασμένο

Σαν κίνησε ο νιούτσικος να πάει ν' αρραβωνιάσει
ούτε τα ρούχα ύφωναζε κι η Μάνα του του λέει.
Γύρισε πάρ' το ρούχο σου ζώσου και το ζουνάρι
και σύρε ν' αρραβωνιαστείς την ακριβή την Κόρη.
Γύρεψε βόδια στο ζυγό γελάδια στην αγέλη
μούλαις φοράδες κι άλογα κι ασέλλινο πουλάρι.
Εκεί που πάνω Μάνα μου εγώ ν' αρραβωνιάσω
ούτε για ρούχο με ρωτάν ούτε και για ζουνάρι
εκεί τηράν τα νειάτα μου τηράν την ομορφιά του
κι εγώ τα πλούσια τα προικιά στον νου μου δεν τον έχω
τον έχω για της λυγερής τα μάτια και τα φρύδια.

Σαράντα πέντε λείμονιές στον άμμο φυτρωμένες,
με το νερό στη ρίζα τους κι αυτές μαραγκιασμένες.
Κοιμάται αστρί, κοιμάτ' αυγή, κοιμάται το φεγγάρι,
κοιμάται τριαντάφυλλο δίπλα στον πλεμονιάρη.
Κι ο πλεμονιάρης έβηχε κι η κόρη αναστενάζει.
-Τι έχεις κόρη και θλίβεσαι και βαριαναστενάζεις;
Μήνα τα ρούχα σου βαριά, μήνα και τα φλουριά σου;
-Φωτιά να κάψ' τα ρούχα σου, φωτιά και τα φλουριά σου;
μπροστά στον άντρα τον καλό, μπροστά στο παλικάρι.
Ανάθεμα τους τους γονιούς, μανάδες, πατεράδες,
που δε διαλέγουν τους γαμπρούς να δίνουν θυγατέρες,
να δώκουν του καλού καλή και τα' αχαμνού μια στρίγγλα,
να δώκουν και του γέροντα κουφή και κατσιδιάρα.

Ο θεσμός της προίκας στα νεότερα χρόνια

Γάμος και προίκα

Στη νεοελληνική οικογένεια παντρεύονταν πρώτα οι θυγατέρες και έπειτα τα παλικάρια, κατά σειρά ηλικίας. Για τον άνδρα που παντρευόταν αφήνοντας αδελφή, είτε μικρότερη, είτε μεγαλύτερη, ανύπανδρη, αυτό θεωρούνταν ατιμωτικό. Συνεπώς, πολλοί άνδρες που δεν κατάφεραν να αποκαταστήσουν τις αδελφές τους, έμειναν ανύπανδροι.

Οι γονείς, και ιδιαίτερα ο πατέρας, είχε το καθήκον να φροντίσει για το γάμο των παιδιών μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα. Απαραίτητη προϋπόθεση ήταν «να γίνει η γνώμη του πατέρα» και «να δώσει την ευχή του». Αυτό συνέβαινε επειδή υπήρχε αίσθημα ευθύνης των γονιών να στηρίζουν τα παιδιά τους στο νέο τους ξεκίνημα, και υποχρέωση να μεταβιβάσουν σε αυτά ένα μέρος της περιουσίας τους, με τη μορφή προίκας, είτε κινητή, είτε ακίνητη.

Σκοπός της προίκας ήταν η συνεισφορά στον οικογενειακό προϋπολογισμό ώστε να ελαφρυνθεί ο άνδρας από τα οικογενειακά βάρη, καθώς και η εξασφάλιση της γυναίκας, σε περίπτωση λύσης του γάμου. Γι' αυτό και τα προικώα απαγορευόταν να εκποιηθούν, εκτός κι αν υπήρχε άδεια δικαστηρίου.

Το 1946, στην αρχική ρύθμιση του Αστικού Κώδικα, η προίκα δινόταν είτε κατά κυριότητα είτε κατ' επικαρπία από τη γυναίκα στον άνδρα. Όταν δινόταν κατά κυριότητα, σε περίπτωση λύσης του γάμου, η περιουσία παρέμενε στον άνδρα και η γυναίκα δεν είχε κανένα δικαίωμα ανάκτησής της. Όταν η προίκα δινόταν κατ' επικαρπία και διοίκηση, η γυναίκα διατηρούσε την ψιλή κυριότητα και σε περίπτωση θανάτου του συζύγου ή λύσης του γάμου, ανακτούσε την πλήρη κυριότητα.

Με το μισό φόρο της δωρεάς φορολογούνταν η προίκα, τη διοίκηση και επικαρπία της οποίας είχε ο άνδρας, ενώ ολόκληρος ο φόρος καταβαλλόταν για τη γονική παροχή, όταν

παντρευτούν, ώστε η γυναίκα τους να συμβάλλει στη δουλειά. Σε αυτές τις περιπτώσεις η γυναίκα δεν υποχρεούταν να έχει προίκα, γιατί ήταν παραγωγική, άρα αποτελούσε κέρδος για την οικογένεια. Αντίθετα, ο πατέρας που “έδινε” την κόρη του ζημιωνόταν από την απώλειά της, έτσι ο γαμπρός κατέβαλλε στον πεθερό του ένα ποσό, ως αποζημίωση.

Σε περιπτώσεις όπως η παραπάνω παρατηρείται αντιστροφή στο θεσμό της προίκας. Δηλαδή η γυναίκα παίρνει, αντί να δίνει. Βέβαια στην πραγματικότητα ούτε παίρνει, ούτε δίνει, καθώς, σε κάθε περίπτωση, θεωρείται ιδιοκτησία που με το γάμο μεταβιβάζεται από τον πατέρα στο σύζυγο.

Συνήθως οι γυναίκες στις περιοχές που ισχύει ο θεσμός της προίκας δε συμμετέχουν στην παραγωγή ή αν συμμετέχουν καταναλώνουν περισσότερα απ όσα παράγουν, οπότε αποτελούν βάρος στην οικογένεια άρα θα πρέπει να ανταμειφθεί όποιος τις επωμίζεται. Επειδή κάτι τέτοιο δεν ισχύει στην πραγματικότητα, οι γυναίκες στις παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες δουλεύουν σκληρότατα αν όχι πάντα, συνήθως περισσότερο από τους άντρες. Μια άλλη πιθανή απάντηση είναι πως οι συναλλαγές και δοσοληψίες του γάμου δεν είναι οικονομικής φύσης. Το συμπέρασμα λοιπόν είναι το αντίστροφο: με δεδομένο το θεσμό της προίκας ο αρχηγός της οικογένειας είναι υποχρεωμένος να στηρίζει και σε αυτό την εικόνα της μέσα στην κοινότητα. Είναι υποχρεωμένος να ακολουθήσει κάποιους συγκεκριμένους κανόνες και επειδή ο θεσμός είναι παράλογος και καταπιεστικός δημιουργούνται εντάσεις μέσα στην οικογένεια. Αξίζει να σημειωθεί πως αντίστοιχες εντάσεις δημιουργεί και ο «λογικός» θεσμός της εξαγοράς. Συνεπώς συμπεραίνουμε ότι πίσω και από τους δύο θεσμούς κρύβεται, καθώς είναι αρχηγός, ο πατέρας, αφού ο ίδιος καθορίζει τα διαδικαστικά της προίκας και γενικότερα του γάμου.

Διαδικασία Συνοικεσίου

Ήδη στα πρώτα στάδια του συνοικεσίου έπρεπε να συζητηθεί η προίκα. Η προξενήτρα (πιο συχνά) ή ο προξενητής σημείωνε πρόχειρα τα προικώα στο “ξώφυλλο” ή “ξωφύλλι” ή “φατούρα”, το οποίο την ημέρα των αρραβώνων σκιζόταν ώστε να συνταχτεί κανονικό προικοσύμφωνο, με υπογραφές των γονέων, του παπά και μερικών μαρτύρων.

Στην πρώτη φάση του προξενιού, εφόσον υπήρχε θετική εξέλιξη, καταβαλλόταν ένα χρηματικό ποσό, το “καπάρο”. Συνήθως, ο γαμπρός έστελνε στη νύφη (σπανιότερα και η νύφη στο γαμπρό) δώρα, τα “σημάδια”.

“Κατά τα αγροτικά έθιμα το συνοικέσιον ετηρήθη μυστικόν μέχρις ου λάβη επίσημον κύρος, δηλαδή μέχρις ου οι μελλονύμφοι ανταλλάξουν τα δώρα, τα σημάδια. Ο Γιαννιός μετέβη μετά της μητρός του εις το Ξηροχώριον, όπου ηγόρασε την νενομισμένην λουρίδα, αργυρόν κόσμημα, το οποίον φέρεται κάτω απο τη σιαγόνα και προσαρμόζεται επί των κροτάφων, διακρίνει δε τας αρραβωνιασμένας και τας υπανδρευμένας γυναίκας από τας αγάμους. Το κόσμημα τούτο είναι το σημάδι του γαμβρού. Η δε προξενήτρα έπρεπε να μετέβη πάλιν εις την Βαρβάραν για να προσφέρει εις την νύμφην το δώρον και λάβη παρ’ αυτής χρυσοποίκιλτον σακούλαν και μαντίλιον περικέντητον ως σημάδι δια τον γαμβρόν. Ευθύς δε τότε η μεν κόρη θα περιήρχετο το χωρίον επιδεικνύουσα το αργυρόν κόσμημα, ο δε νέος θα εκρέμα από την ζώνην την σακούλαν και θα εσφήνωνεν εις το σελάχι το μαντίλιον, ως σαφή του αρραβώνος μαρτύρια.” (Γεωργίου Δροσίνη, *Το βοτάκι της αγάπης*)

Σε αυτές τις διαδικασίες υπήρχαν πράξεις με ιδιαίτερη σημασία, που σκοπό είχαν να ξορκίσουν το κακό και να διασφαλίσουν την επιτυχία του προξενιού. Για παράδειγμα, ο προξενητής ή η προξενήτρα επισκέπτεται τη νύφη κρατώντας αναμμένο φανάρι, το οποίο συνεχίζει να καίει μέχρι το τέλος της επίσκεψης. Συνήθως η προξενήτρα μεταμφιέζεται ή φοράει παράταιρες κάλτσες για να αποφύγει το “μάτι”. Το κόλλημα το δακτύλων της με “αγιοκέρι” ή το “συνταίριασμα” αντικειμένων που αλληλοσυμπληρώνονται (“βάλε σκούπα και φαράσι, προξενιό να μη χαλάσει”) συμβόλιζε την αδιάσπαστη ένωση των δύο νέων.

Οκτώ μέρες πριν το γάμο, σε μερικές περιοχές, το κινητό μέρος της προίικας (σεντόνια, πετσέτες, κ.λπ.) μεταφερόταν στο σπίτι του γαμπρού. Σε κάποιες περιπτώσεις είχε προηγουμένως εκτεθεί στο σπίτι της νύφης.

Κατά την ημέρα της μεταφοράς της προίικας ανύπαντρες κοπέλες, ενώ έβαζαν τα προικιά σε κόφες, τραγουδούσαν και τα καλωσόριζαν, στρώνοντας το νυφικό κρεβάτι. Έπειτα κάθιζαν πάνω στο κρεβάτι ένα αρσενικό παιδί και ύστερα άρχιζε το γλέντι με φαγοπότι και χορούς. Κατά τη διάρκεια της παραλαβής της προίικας ο γαμπρός έδινε στη νύφη ένα χρηματικό ποσό, ως προγαμιαία δωρεά, το οποίο ονομαζόταν «πρόγαμο, ευγενίκι, θώρετρα ή νυφίκιο».

Σε άλλες περιοχές παρατηρείται η εξής διαδικασία:

Μια μέρα πριν το γάμο, Σάββατο, η προίικα απλωνόταν στην αυλή της νύφης με σχοινιά, μέχρι να βασιλέψει ο ήλιος, ώστε να μάθει ο κόσμος πόσο χρυσοχέρα είναι η νύφη. Για πολλά χρόνια η νύφη και η μητέρα της ετοιμάζαν την προίικα πλέκοντας, υφαίνοντας ή αγοράζοντας ρούχα. Έτσι λοιπόν το χωριό έβλεπε και εκτιμούσε τους κόπους της μάνας.

Το βράδυ μάζευαν τα προικιά και, αφού τα ξαναμετρούσαν, τα κατέγραφαν και τα τοποθετούσαν σε σεντούκια. Λίγο πριν το γάμο, ξεκινούσε πομπή με άλογα και όργανα και, μαζί με το γαμπρό και τον κουμπάρο, κατευθύνονταν προς το σπίτι της νύφης. Εκεί, ο γαμπρός συναντούσε τον πεθερό και διάβαζαν ενώπιον μαρτύρων το προικοσύμφωνο. Αν το ενέκριναν, προχωρούσε η διαδικασία. Ο πεθερός μετρούσε τα χρήματα ή τις λίρες που αναφέρονταν στο προικοσύμφωνο. Ο κουμπάρος έπαιρνε το μερίδιο της προίικας που του αναλογούσε.

Μετά το τέλος της διαδικασίας η νύφη έβγαινε από το δωμάτιό της και στο χρονικό διάστημα που μεσολαβούσε η οικογένεια του γαμπρού μετέφερε την προίικα σε άλογα ή μουλάρια και ξεκινούσαν για την εκκλησία. Αφού ακολουθούσε η προίικα, τα όργανα, ο κουμπάρος, ο γαμπρός, η νύφη, οι συμπέθεροι και οι λοιποί καλεσμένοι στα μέσα της διαδρομής η προίικα προοριζόταν για το σπίτι ενώ οι υπόλοιποι προς την εκκλησία.

Στο νοτιοανατολικό Αιγαίο παρατηρείται ότι το προικοσύμφωνο ή αλλιώς «εγκλαβή», όπως ονομαζόταν, αποτελούσε καθαρά αρμοδιότητα της εκκλησίας. Ανάλογα με το τοπικό καθεστώς της κοινοτικής διοίκησης συντασσόταν από τον ιερέα της ενορίας ή από τον νοτάριο της δημογεροντίας του εκάστοτε χριστιανικού πληθυσμού. Εκτός από τους γονείς προίκα παρείχαν και άλλοι στενοί συγγενείς, κυρίως τα αδέρφια. Μαζί με την προίκα κανονίζονταν τα μερίδια της περιουσίας που θα κρατούσαν ως το θάνατό τους οι γονείς («γεροντομοίρια»). Η αρχή της «ισορροπημένης αμοιβαιότητας» υπαγόρευε την μεταβίβαση της οικίας στη πρωτότοκη κόρη, η οποία υποχρεούταν να φροντίσει τους γονείς της στα γεράματά τους. Αυτό συνέβαινε στα περισσότερα νησιά του Αιγαίου.

Σύμφωνα με την κ. Κάσδαγλη, που επιμελήθηκε το πρόγραμμα διάσωσης των παλιών ελληνικών προικοσυμφώνων ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση ορισμένων νησιών της Ελλάδας, όπου προίκα δεν έδινε μόνο η νύφη, αλλά και ο γαμπρός.

Μάλιστα, το σπίτι της γυναίκας το έπαιρνε ως προίκα η πρώτη κόρη, η οποία είχε την υποχρέωση να δώσει το όνομα της μητέρας της στο κορίτσι που θα γεννούσε και στην κυριότητα του οποίου θα περνούσε η προίκα της μάνας. Αντίθετως, το σπίτι του άντρα περνούσε στην κυριότητα του γιου του, ο οποίος έπρεπε να πάρει το όνομα του παππού από την πλευρά του πατέρα.

Η προίκα σε χριστιανούς και εβραίους

Στα νεότερα χρόνια η προίκα αποτελούσε περιουσιακό στοιχείο το οποίο δινόταν είτε στη γυναίκα, κατά τη δική της διοίκηση και επικαρπία, είτε στον άνδρα, ο οποίος θα ήταν ο ίδιος υπεύθυνος για την διαχείρισή της. Αρχικά, στον ελληνικό χριστιανικό πληθυσμό, το προικοσύμφωνο ήταν απλά ένα έγγραφο, αργότερα όμως για φορολογικούς κυρίως λόγους αποτελούσε συμβολαιογραφικό έγγραφο. Αντίθετα στους Εβραίους το προικοσύμφωνο αποτελούσε καθαρά στοιχείο του γάμου καθώς συντάσσεται ακόμα και σήμερα. Είχε τη μορφή «αξιογράφου» και εθμικά το κρατούσε η μητέρα της νύφης.

Η κατάργηση του θεσμού

Η προίκα ήταν έθιμο κοινωνικά αποδεκτό αν και υπήρξαν φωνές διαμαρτυρίας, όπως αυτή της εφημερίδας «Εμπρός», με το παρακάτω δημοσίευμα στις 20 Ιουλίου 1952.

Κάτω ή Προίκα!

Ο ΕΦΙΑΛΤΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ ΔΥΝΑΣΤΕΥΕΙ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ. - ΣΤΙΓΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΜΑΣ ΤΟ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Η εφημερίδα χαρακτηριστικά ανέφερε ότι ο αναχρονιστικός θεσμός της προίκας "καταδικάζει χιλιάδες γυναίκες να μη παντρεύονται και χιλιάδες άνδρες να μένουν γεροντοπαλλίκαρα, γιατί δεν μπορούν να σκεφτούν για γάμο, αν δεν αποκαταστήσουν τις αδερφές τους". Μοιάζει με σενάριο παλιάς ταινίας αλλά ουσιαστικά ήταν η πραγματικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Η πολιτεία όμως έλαβε υπ' όψιν της αυτές τις φωνές μετά από 30 χρόνια. Ο νόμος 1329/83, ο οποίος ξεκίνησε να ισχύει στις 18/2/1983, όριζε ότι η συμβολή στην αντιμετώπιση των οικογενειακών αναγκών ήταν υποχρέωση και των δύο συζύγων, ανάλογα με τις δυνάμεις τους. Έτσι καταργήθηκε η προίκα και εκσυγχρονίστηκε το οικογενειακό δίκαιο.

Παράρτημα

Δείγματα προικοσυμφώνων

Δείγμα προικοσύμφωνου, χρονολογούμενου από το 1909 είναι το ακόλουθο, από το οποίο για ευνόητους λόγους παραλείπονται τα ονόματα (τηρείται η γλώσσα και η ορθογραφία του προικοσύμφωνου)

Προικοσύμφωνον

Σήμερον την δεκάτην ογδόην του μηνός Νοεμβρίου του έτους 1909 ημέραν της εβδομάδος Τετάρτην προσκληθείς ο υποφαινόμενος εφημέριος ... εις την οικίαν της ... όπου ήτο και ο ... (μέλλον γαμπρός) ήκουσα παρ' αυτών εγώ τε και οι μετ' εμού προσκληθέντες συνυποφαινόμενοι τ' ακόλουθα.

Ο κύριος ...έχων θυγατέρα εις ώραν γάμου ονόματι ...θέλει να μνηστεύσει αυτήν μετά του...και προσφέρει ως προίκα της θυγατρός του εξής.

1ον Οικίαν εις άνω μαχαλάν εντελώς τετελεσμένην πλησίον της οικίας ... (περιγράφονται λεπτομερώς οι γειτονικές οικίες) .

2ον...7ον

(περιγράφονται λεπτομερώς τα προικιζόμενα κτήματα με τα σύνορά τους) .

8ον Και μετρητά λίρας οθωμανικάς είκοσι αριθμ. 20.
Εν σινή, δύο τσεντερέδες, εν ταπή, δύο βυτίνες.-

Ο ... (μέλλον γαμπρός) παραδέχεται την συμφωνίαν ταύτην και υπόσχεται μέχρι της εποχής του γάμου θέλει τηρήσει τα καθήκοντα του καλού μνηστήρος και ότι όταν λάβη την προίκα θα έχει μεν αυτήν υπό την διαχείρισίν του αλλά θα φυλάτη αυτήν ως ιεράν υπό την αναπαλοτρίωτον κυριότητα της μελούσης συζύγου του εξ αμοιβέας συγκαταθέσεως. Ο γάμος γεννήσεται μετά τρεις μήνας από σήμερα και αν εν εκ των δύο μερών θελήση και αποφασίση να ακυρώσει τον αρραβώνα οφείλει να πληρώσει τω ετέρω μετζίτια αργυρά εκατον πενήκοντα.

Οι προικίζοντες υποχρεούνται να μεταβιβάσωσι τα κτήματα προ της εποχής του γάμου εις όνομα της μελονύμφου, οι δε μνηστήρες αμφοτεροι υπόσχονται ότι δια πάσαν είτε προ του γάμου είτε μετά του γάμου (ω μη γένητο) αμφισβίτησιν ή διαφοράν αφορώσαν εις την δικαιοδοσίαν της μητροπόλεως δικαζούσης κατά τα εκκλησιαστικά νόμιμα και τα επιτόπια έθημα.

Διά δε τα κτήματα των ανωτέρω επειδή τυγχάνουσιν της μητρός εάν εν περιπτώσει ζητήσουν τα ορφανά ανάλογον της μητρός των υπόσχεται ο πατήρ κύριος ... να δώση εις την θυγατέραν του ... (άλλο κτήμα). Επί πάσει εγένετο το παρόν ίνα χρησιμεύσει εν καιρώ δέοντι.

Εν ... τη ... (Ακολουθούν υπογραφές του μνηστήρα, του προικίζοντα πατέρα και των μαρτύρων. Για τους αγράμματους βεβαιώνουν και υπογράφουν οι γνωρίζοντες γραφή). Ακριβές αντίγραφο από τον τηρούμενο στην Κοινότητα Κώδικα Προικοσυμφώνων.

Αγρότες από τη Θράκη δίνουν μεγάλη προίκα...λόγω Γαλλίας

Πλούσια νύφη πρέπει να ήταν η Μαργήτσα, κόρη του Θεολόγου Δημητράκη, από τον Πλάτανο της Ανατολικής Θράκης, την οποία ο πατέρας της προίκισε το 1919, όχι μόνο με ρούχα, στρώματα, παπλώματα, σεντόνια, πετσέτες, υφάσματα μεταξωτά, αλλά και με χρυσαφικά και χωράφια.

«Το ενδιαφέρον στο προικοσύμφωνο της γιαγιάς μου της Μαργήτσας είναι ότι και ο γαμπρός, δηλαδή ο παππούς μου, δίνει στη νύφη ένα χρυσό πεντόλιρο, δύο χρυσά δαχτυλίδια, μία χρυσή καρφίτσα, χρυσό ρολόι, και διαμαντένιο σταυρό με χρυσή καδένα», αναφέρει στο Αθηναϊκό Πρακτορείο η Μάρθα Αργιαντοπούλου, στα χέρια της οποία πέρασε το προικοσύμφωνο της γιαγιάς από τη θεία της.

«Ο παππούς μου και η γιαγιά μου, όταν ήρθαν στην Ελλάδα δεν έφεραν μαζί τους περιουσιακά στοιχεία. Ήταν πάμφτωχοι. Φαίνεται, όμως, πως στον Πλάτανο, όπου ζούσαν, ήταν πλούσιοι. Εκείνη την εποχή είχαν καταστραφεί τα αμπέλια των Γάλλων από φυλλοξήρα και για να κάνουν κρασί αναγκάστηκαν να αγοράσουν όλη την παραγωγή σταφυλιών από τα Γανοχώρια, ανάμεσα στα οποία ήταν και ο Πλάτανος. Έτσι, μπορεί να εξηγηθεί πώς πλούτισαν οι κάτοικοι του Πλάτανου, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο προπάππους μου», αναφέρει η κ. Αργιαντοπούλου.

Παράλληλα, τονίζει ότι «το προικί της γυναίκας ήταν σιδεροκέφαλο», δηλαδή μπορεί να διαχειριζόταν την προίκα ο άντρας, αλλά δεν μπορούσε να την εκποιήσει, διότι η κυριότητα ανήκε στη γυναίκα. Σε περίπτωση διαζυγίου, την έπαιρναν τα παιδιά ή αν δεν υπήρχαν παιδιά την έπαιρνε πίσω η γυναίκα.

Τελικά Συμπεράσματα

Η ενασχόλησή μας το τρέχον τετράμηνο με το θεσμό της προίκας μας επέτρεψε να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα:

- ❖ Συνειδητοποιήσαμε πως πρόκειται για ένα θεσμό αναμφισβήτητα μακροβιότατο και άρρηκτα συνδεδεμένο μ' αυτόν του γάμου.
- ❖ Ο θεσμός αυτός εξαρτάται απόλυτα από τις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες.
- ❖ Μεταβάλλεται από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή.
- ❖ Θεωρούμε ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό του μείωνε τη γυναίκα κι εμπόδιζε τη σύναψη γάμων με κριτήριο την αγάπη και την εκτίμηση.
- ❖ Ισχύει και στην εποχή μας, όσο κι αν δε θέλουμε να τον κατονομάζουμε.
- ❖ Πλέον μιλάμε για μια βοήθεια που δίνεται σε κάθε νιόπαντρο ζευγάρι και από τις δύο οικογένειες για να ανοίξουν το νέο σπιτικό.
- ❖ Συνηθίζεται οι γονείς του γαμπρού να αγοράζουν την κρεβατοκάμαρα του ζευγαριού και οι γονείς της νύφης τα έπιπλα.
- ❖ Η επιπλέον βοήθεια είναι καλοδεχούμενη κι εξαρτάται από την οικονομική κατάσταση των δύο οικογενειών.
- ❖ Είναι γεγονός ότι οι Έλληνες γονείς έχουν δύο στόχους στη ζωή τους: να σπουδάσουν και να παντρέψουν τα παιδιά τους, γι' αυτό κι από πολύ νωρίτερα προετοιμάζονται και για τα δύο.
- ❖ Οι μητέρες, αν και δεν ασχολούνται πλέον με το εργόχειρο, φροντίζουν να συγκεντρώνουν αντικείμενα όπως κλινοσκεπάσματα, σεרבίτσια, κατσαρόλες κ.ά. όταν τα παιδιά είναι ακόμη μικρά και σ' αυτό βοηθούν ακόμη κι οι γιαγιάδες ή άλλοι πολύ στενοί συγγενείς.

Ένας θεσμός όπως η προίκα που έχει γίνει συνείδηση στον Έλληνα πια δεν είναι εύκολο να πάψει να υπάρχει από τη μια στιγμή στην άλλη, όσο κι αν αντιβαίνει στη λογική. Είναι εξίσου λογικό ωστόσο οι γονείς να προσφέρουν τη βοήθειά τους στα παιδιά τους και κατά το γάμο. Συνεπώς παρατηρούμε πως ο θεσμός για να επιβιώσει, εφόσον έχει ακόμη κοινωνική αποστολή, προσαρμόζεται στις παρούσες ανάγκες της κοινωνίας μας, αποσυνδέεται από τη συμφωνία για τη σύναψη του γάμου κι αφορά πια εξίσου και τα δύο φύλα ισότιμα και προαιρετικά. Σε ό τι αφορά στη σύνταξη προικοσυμφώνων παρατηρούμε πως κι αυτά εξακολουθούν να επιβιώνουν, ονομάζονται πια «προγαμιαία συμβόλαια» και αποτελούν απαραίτητο κομμάτι των γάμων που γίνονται μεταξύ πολύ πλούσιων οικογενειών.

Βιβλιογραφία

Βρεττός Λάμπρος (2003), *Γάμος, γέννηση, θάνατος, στην αρχαία Ελλάδα*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα

2ο Ενιαίο Λύκειο Αμαλιάδας (2006), *Γάμος- Προίκα, ένα ταξίδι στο χώρο και στο χρόνο*, Αμαλιάδα

Λουκάτος Δημήτριος (1992), *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα

Μερακλής Μιχαήλ (2004), *Ελληνική Λαογραφία*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα

Μιρώ Αιμίλιος (1995), *Η καθημερινή ζωή στην εποχή του Ομήρου*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα

Fraceliere Robert (1995), *Ο έρωτας στην αρχαία Ελλάδα*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα

Ηλεκτρονικοί Σύνδεσμοι

<http://www.teleiosgamos.gr/yes-i-do-/ethima-gamou/1639-I-istoria-tis-Proikas>

http://a24olykeiokerkyras2011-12.blogspot.gr/2012/01/blog-post_23.html

<http://www.newsville.be/gr/aposeis/proikas-perierga.asp>

<http://1gelorestlogoalyk.blogspot.gr/2012/12/blog-post.html>

http://ntelalides8ou.blogspot.gr/2012/05/blog-post_08.html

<http://www.healthyliving.gr/2011/08/23/%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%AF%CE%BA%CE%B1-%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE%CF%82-%CF%83%CE%B5-%CE%BA%CE%B9%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD/>

http://38gym-athin.att.sch.gr/images/other_schoolwork/gamos_sto_byzantio.htm

http://www.imma.edu.gr/macher/hm/hm_main.php?el/D2.5.html

<http://www.slideshare.net/4lykeiotrip/ss-14800470>

<http://www.iefimerida.gr/node/15937#ixzz2KgLCESlz>

http://www.imma.edu.gr/macher/hm/hm_main.php?el/D2.5.html

www.vasilika-lesvos.gr/pdf/proikes.pdf (11/2/13, 20:22)

<http://www.academia.edu/1493577/> (11/2/13, 20:30)

http://hangoverafterstudying.blogspot.gr/2012/01/blog-post_611.html (10/4/13, 21:03)

http://bill-files.blogspot.gr/2012/12/blog-post_27.html (12/2/13, 13:32)

<http://www.iefimerida.gr/node/15937#ixzz2KgTXXavw> (10/4/13, 21:05)

<http://www.newsville.be/gr/aposeis/proikas-perierga.asp> (10/4/13, 21:05)

<http://gym-irakl.ser.sch.gr/palia%20foto.htm> (10/4/13, 21:07)

<http://epea.com.gr/portrait/tis...-proikas-ta-kamomata.htm> (10/4/13, 21:09)

http://adriani-dramas.blogspot.gr/2011/05/blog-post_26.html(10/4/13, 21:10)

<http://kalithies.blogspot.gr/2010/11/1954.html>(10/4/13, 21:12)

<http://www.rpn.gr/?p=12376> (10/4/13, 21:13)

http://kritipoliskaihoria.blogspot.gr/2013/02/blog-post_10.html (10/4/13, 21:15)

<http://250-xronia-agia-triada.blogspot.gr/2010/10/1784.html> (10/4/13, 21:17)

5/2/2013 ώρα 1:22 μ.μ.

http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDYQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.vasilika-lesvos.gr%2Fpdf%2Fproikes.pdf&ei=KusQUfC3F-mK4ATzpoDQCQ&usq=AFQjCNGLBvVOH1Cl-mRwQJFJC98kKCYXRw&sig2=UHRAVB_z0Jc2wGpPxUaLfa&bvm=bv.41867550.d.bGE

5/2/2013 ώρα 1:33 μ.μ.

<http://mariakosioni.blogspot.gr/2012/12/2.html>

https://lh3.googleusercontent.com/MiMMkmWwO_QjWQOjY46mpNo_rlxIjD75_yjr247bzvQS-s5d5k9_pZE1wzT0mRjW9tRuUgdBBndOMppWZtVv2JyhSP_I2MSrNoaohQ5GnNP_GpaE1Wuzge5Yw